

CONTINUITĂȚI ȘI DISCONTINUITĂȚI GEODEMOGRAFICE ÎN BAZINUL RÂUTULUI INFERIOR (SECTORUL R. D. CENTRU)

Constantin MATEI, Dr. hab., prof.univ., IEG, conmatei@gmail.com
Mihai HACHI, Dr., conf. univ., ASEM, IEG, mihaihachi@gmail.com

Abstract. *The geodemographic component plays an essential role in territorial socio-economic development. The river basin of Răut on its lower segment (as part of a detailed study within an institutional project) is not an exception in this respect; the human dimension has the role of an important actor in the environment, but also a beneficiary of programs, projects, strategies of territorial development. The local, zonal, underregional level is the starting point for a complex system of interrelations, which will diversify to the higher regional and state levels. This detailing provides a better understanding of human evolution as well as the deduction of trends that are shaped in a territorial zonal profile. This study includes an assessment of the geodemographic component at the level of the primary territorial-administrative units and could serve as a reference for substantiating sectoral and territorial development policies.*

Keywords: *Center Development Region, River Răut Basin, Area Index*

INTRODUCERE

Scopul acestui studiu constă în evaluarea geodemografică a cursului inferior al bazinul râului Răut, în contextul studiului regional din cadrul proiectului instituțional „Studiul impactului activităților economice a Regiunii de Dezvoltare Centru în scopul protejării potențialului natural pentru asigurarea dezvoltării durabile”, etapa „Evaluarea complexă a presiunilor activităților socio-economice asupra mediului în scopul elaborării Programului de măsuri privind diminuarea impactului antropic asupra mediului și îmbunătățirea calității vieții populației în Regiunea de Dezvoltare Centru și aria pilot Răutul inferior”. Componenta umană este semnificativă în evaluarea impactului antropic asupra mediului. Prin acest studiu ne-am propus o evaluare a componentei socio-demografice atât la nivelul regiunii în ansamblu, cât și pe unități administrativ-teritoriale de rang inferior, până la nivelul comunelor și localităților din componența acestora.

În componența unității natural-geografice Răutul inferior intră 166 de localități, dintre care 2 localități urbane (Orhei și Telenești) și 164 de localități rurale, dintre acestea 95 având statutul de comună. Populația bazinului Răut în cursul său inferior cuprinde 210,1 mii de locuitori sau circa 6% din populația Republicii Moldova.

MATERIALE ȘI METODE

Evaluarea geodemografică a bazinului râului Răut (cursul inferior) s-a realizat în contextul Regiunii de Dezvoltare Centru, evaluarea făcându-se atât la nivelul celor 8 raioane administrativ-teritoriale, din cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru situate în bazinul râului Răut, cât și la nivelul comunelor din cadrul UTA vizate. S-a făcut o interpretare atât la nivel cantitativ, cât și calitativ și care a cuprins mai mulți indicatori sau indici din sistemul analizei geodemografice cum ar fi: numărul și dinamica populației, bilanțul natural, mecanic și total al populației, indicele de arealitate, densitatea populației, etc. A fost utilizată informația BNS și a Agenției Servicii Publice, utilizându-se mai multe metode – statistică, matematică, cartografică, sistemică etc. S-a creat o bază de date la nivelul unităților administrativ-teritoriale primare, ceea ce permite o evaluare obiectivă și detaliată.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Bazinul râului Răut (de rând cu bazinul râurilor Nistru și Prut) din cele mai vechi timpuri a devenit leagănul civilizației umane în acest spațiu geografic. Comunitățile umane au găsit condiții prielnice de viață (vânătoare, pescuit, colectare de fructe și pomușoare) și locuri în siguranță (ascunzișuri, grote, peșteri, păduri dese) încă din antichitate. Despre aceasta ne vorbesc vestigiile arheologice. Astfel, în valea râului Răut, au fost descoperite mai mult așezări și urme ale lăcașelor umane (Frumușica, Bulboci), unde au fost găsite vestigii și unelte ale comunităților umane din

epoca mezoliticului, eneoliticului și bronzului timpuriu. Pentru perioada bronzului târziu au descoperite așezări umane stabile, în care au fost găsite obiecte de piatră și oase (Varvareuca (Florești), Mândrești (Telenești). Începând cu secolele VI-VII după Hristos în acest spațiu apar primele regate geto-dacice, acestea ocupând teritorii imense la sud-est de munții Carpați. Istoricii susțin că în secolele VI-VII după Hr. în bazinul râului Răut apar mai multe localități umane. Un exemplu clasic în această privință este Orheiul Vechi.

Localitățile umane contemporane își au origine în acest spațiu începând cu secolele VIII-X. Însă atestarea lor documentară se începe după formarea și întărirea Statului Moldovenesc (sec. XIII-XIV). Către mijlocul secolului al XV-lea (până în 1450) în zona centrală a spațiului Republicii Moldova erau atestate peste 85 de localități rurale. În total în perioada secolelor XII-XV în spațiul interfluviului Prut – Nistru erau atestate peste 526 localități umane [1, p. 142], iar numărul populației constituia circa 100-110 mii locuitori [2, p. 24]. O creștere semnificativă a efectivului populației și apariției noilor localități umane se începe cu patrunderea în acest spațiu a armatelor ruse, când începe o imigrație masivă a populației de origine rusă și ucraineană în spațiul Basarabiei. După unele aprecieri numai în prima perioadă de ocupație (1771-1812) numărul populației a crescut de la 150 mii la 240 mii locuitori. Tot în această perioadă a fost atestate peste 50 localități rurale noi [3, p 88-90].

O evoluție ascendentă a populației se atesta în perioada de după 1950 când populația acestui spațiu crește de la 2290,0 mii locuitori în 1950 până 4361,4 mii în 1990 sau cu 2071,4 mii locuitori (90%). Aceasta s-a reflectat și acupră evoluției populație Regiunii de Dezvoltare Centru. Putem constata că în perioada 1950-1989 efectivul populației Regiunii Centru crește semnificativ, iar începând cu anii 1990 se atestă o diminuare treptată și stabilă a efectivului populației. Dacă în perioada anilor 1959-1990 efectivul populației Regiunii Centru crește cu 185,7 mii locuitori (de la 887 mii la 1073,5 mii în 1989), apoi în perioada 1989-2018 numărul populației a scăzut până la 987,9 mii în 2018 sau cu peste 85 mii locuitori. Asupra acestei evoluții a efectivului populației a influențat și unele transformări administrativ teritoriale din cadrul raioanelor (în primul rând a raionului Dubăsari). Această tendință este reflectată de statistica curentă. Astfel, din anul 2004 efectivul populației Regiunii de Dezvoltare Centru a scăzut de la 1080,0 mii locuitor la 987,9 mii (sau cu 92,1 mii locuitori) [3, p. 64].

Această evoluție este caracteristică și pentru spațiul geografic al bazinului Răut din cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru (tab.1).

Tabelul 1: Evoluția populației în cursul inferior al bazinului râului Răut în 2004 și 01.01.2018, mii persoane

	2004			01.01.2018		
	Total	Populația pe medii		Total	Populația pe medii	
		urban	rural		urban	rural
Total pe regiune	217,7	32,5	185,2	210,1	31,5	178,6
1. Călărași	12,9	-	12,9	12,1	-	12,1
2. Criuleni	13,6	-	13,6	145,0	-	14,0
3. Dubăsari	3,3	-	3,3	3,5	-	3,5
4. Orhei	84,3	25,6	58,7	78,9	24,5	53,4
5. Rezina	14,2	-	14,2	12,9	-	12,9
6. Șoldănești	9,4	-	9,4	8,4	-	8,4
7. Telenești	70,1	6,9	63,2	65,8	7,0	58,7
8. Ungheni	9,9	-	9,9	8,5	-	8,5

Sursa: calculate în baza datelor BNS

Dacă populația localităților urbane din bazinul râului Răut (cursul inferior) a fost stabilă, apoi efectivul populației localităților rurale s-a diminuat în toate raioanele administrativ-teritoriale. Conform calculelor BNS populația în bazinul inferior al Răutului în acest interval de timp a scăzut

cu 13 199 persoane sau 5,9 %. Calculele făcute de autori în baza datelor intrărilor de populație prin imigrare și natalitate și a ieșirilor de populație prin emigrare și mortalitate atestă o diminuare mult mai accentuată. Astfel, conform calculelor efectuate diminuarea a fost de 23 365 de persoane, ceea ce constituie 10,5% din potențialul uman al unității naturale analizate. Semnificativ s-a micșorat efectivul populației în raioanele Rezina și Ungheni situate în bazinul Răutului cu respectiv, 17,3 și 17,1% din efectivul numeric. Unele comune și-au diminuat efectivul numeric cu 27% (Trifești, Rezina) cu 28% (Hirișeni, Telenești), cu 29% (Isacovo, Orhei), cu 31% (Boghenii Noi, Ungheni), iar comuna Zgârdești, Telenești cu 36% (tab. 2).

Tabelul 2: Dinamica populației în bazinul inferior al râului Răut în intervalul 1998-2017

	Populația stabilă		Dinamica populației 2017/1998		Bilanțul populației		Bilanț total, persoane	Dinamică, 2017/1998*	
	01.01. 1998	01.01. 2018	persoane	%	Bilanț natural	Bilanț mecanic		pers	%
1. Călărași	12 731	12 134	-597	95,3	-590	-1277	-1867	10864	85,3
2. Criuleni	14 379	14 000	-379	97,4	281	-1308	-1027	13352	93,3
3. Dubăsari	3 711	3 500	-211	94,3	37	-263	-226	3485	93,9
4. Orhei	95930	91184	-4746	95,1	-2707	-4450	-7157	88773	92,5
5. Rezina	14154	12868	-1286	90,9	-635	-1812	-2447	11707	82,7
6. Șoldănești	7198	6699	-449	67,49	-146	-815	-961	6237	86,6
7. Telenești	65310	61207	-4103	93,7	78	-8073	-7995	57315	87,8
8. Ungheni	9851	8473	-1378	86,0	-641	-1044	-1685	8166	82,9
Total sau media	223264	210065	-13199	94,1	-4323	-19042	-23365	199899	89,5

• - date conform calculelor noastre cu referire la intrările și ieșirile de populație
Sursa: calculat în baza datelor BNS și Agenției Servicii publice

Populația din această unitate natural geografică s-a diminuat atât pe baza bilanțului natural negativ al populației, cât și a celui mecanic care a fost mai accentuat. Diminuarea pe calea bilanțului mecanic a fost de 81%, ceea ce confirmă tendința generală de migrație intensă a populației, bilanțul natural având valori reduse, cauza principală fiind migrația populației tinere de vârstă reproductivă (tab. 2).

În același timp ritmurile de îmbătrânire demografică s-au accentuat foarte mult, localitățile din bazinul inferior al Răutului fiind în stadiul mediu de îmbătrânire (tab. 3.)

Tabelul 3: Gradul de îmbătrânire a localităților bazinului râului Răut (cursul inferior), 01.01.2018

Rang	Ponderea populației îmbătrânite (%)	Grad de îmbătrânire a localităților (%)	Nr. localități Bazinul Răutului inferior	% din totalul localităților Bazinul Răutului inferior
1	< 8	Localități tinere	-	
2	8-10	Localități relativ tinere	-	
3	10-12	Localități în prag de îmbătrânire	9	9,3
Localități îmbătrânite peste 12% pragul îmbătrânirii demografice				
4	12-14	Localități în faza incipientă de îmbătrânire	15	15,5
	14-16	Localități aflate în	28	28,9

Rang	Ponderea populației îmbătrânite (%)	Grad de îmbătrânire a localităților (%)	Nr. localități Bazinul Răutului inferior	% din totalul localităților Bazinul Răutului inferior
		fază medie de îmbătrânire		
5	16-18	Localități aflate în fază înaltă îmbătrânire	36	37,1
	18+	Localități în fază foarte înaltă de îmbătrânire	10	10,3
Total sau media pe BRI			97	15,4
Media pe țară			1682	15,6

Sursa: calculat în baza datelor BNS

Habitatul uman în bazinul inferior al râului Răut este constituit din două localități urbane (Orhei și Telenești) și 97 primării (inclusiv 2 urbane), incluzând 164 localități rurale (tab. 4).

Tabelul 4: Habitatul uman al bazinului inferior al râului Răut, 2018

	Localități			Populația		
	Total	urbane	rurale	Total	urbane	rurale
Total	166	2	164	204,0	32,5	171,4
1. Călărași	11	-	11	12,1	-	12,1
2. Criuleni	7	-	7	14,0	-	14,0
3. Dubăsari	1	-	1	3,5	-	3,5
4. Orhei	53	1	52	78,9	25,5	53,4
5. Rezina	16	-	16	12,9	-	12,9
6. Șoldănești	7	-	7	8,4	-	8,4
7. Telenești	55	1	54	64,2	7,1	57,1
8. Ungheni	17	-	17	8,5	-	8,5

Sursa: [5]

Bazinul râului Răut (Regiunea Centru) cuprinde teritoriul a 8 raioane administrative. Dintre care raionul Telenești în întregime, raionul Orhei cu municipiul Orhei și peste 2/3 dintre localități și celelalte 6 raioane fiind cuprinse parțial, raionul Dubăsari având o singură localitate (Ustia) situată la vărsarea râului Răut în râul Nistru.

Habitatul rural se deosebește prin prezența dominată a localităților de mărime medie (500-2000 locuitori) cărora de revine 91 localități din numărul total sau peste 51% din totalul localităților rurale (tab.3).

Tabelul 5: Gruparea localităților rurale din bazinul Răutului inferior, după numărul de locuitori

	0-200	201-500	501-1000	1001-2000	2001-3000	3001-5000	Total
1. Călărași	2	1	1	6	1	-	11
2. Criuleni	-	-	2	2	2	1	7
3. Dubăsari	-	-	-	-	-	1	1
4. Orhei	6	12	13	17	4	1	52
5. Rezina	3	1	7	4	1	-	16

6. Șoldănești	-	2	1	3	1	-	7
7. Telenești	10	6	13	15	7	2	53
8. Ungheni	4	6	5	2	-	-	17
Total	24	28	42	49	16	5	164

Sursa: calculat în baza datelor BNS

În același timp, acest spațiu geografic se deosebește prin prezența a mai multor localități mici, cu un număr de până la 500 locuitori (52). Numărul localităților cu un număr mare de locuitori (peste 2000 persoane) este de doar 21 de localități, printre acestea 5 localități au o populație de peste 3000 persoane. Cele mai mare localități rurale din spațiul dat sunt Susleni (Orhei) – 4423 locuitori, Seliște (Orhei) – 4258 locuitori și Mașcăuți (Criuleni) – 4171 locuitori. Cele mai multe localități mici (cu un efectiv a populației până la 200 locuitori) sunt înregistrate în raionul Telenești (10), dintre care 7 cu un număr de până la 25 locuitori și Orhei (5).

Este cunoscut faptul că cu cât localitatea este mai mare, cu atât influența asupra mediului ambiant este mai mare, deoarece în localitățile mare se dezvoltă o infrastructura mai complexă (drumuri, infrastructura socială, economică), care în satele mici are o dezvoltare limitată sau lipsește. În acesta privință pentru studiul influenței societății umane asupra mediului în afară de mărimea localităților se utilizează și alți indicatori. În geografia populației se utilizează frecvent indicele densității localităților la unitate de suprafață.

Republica Moldova se deosebește de statele limitrofe printr-o rețea densă de localități. În general la 100 km² revin 5 localități, însă acest indicator variază de la o regiune la alta. Astfel în Regiunea de Dezvoltare Centru numărul mediu de localități la 100 km² este de 5,6 unități.

În bazinul râului Răut densitatea localităților este și mai mare în medie 6,2 localități la 100 km². Acesta determină gradul înalt de valorificare a terenurilor agricole.

Un alt indicator utilizat este densitatea medie a populației la un km². Dacă densitatea medie pentru Republica Moldova este 108 persoane la 1 km² (2017), apoi pe regiuni de dezvoltare și raioane administrative variază destul de mult. Cea mai mare fiind în Regiunea de Dezvoltare Centru (99,2 locuitori la 1 km²), cea mai mica în Regiunea de Dezvoltare Sud (71,9 locuitori la 1 km²). Pe raioane administrative densitatea medie a populației variază de la 64,4 locuitori la 1 km² în Taraclia și Cimișlia până la 129,6 locuitori la 1 km² în raionul Glodeni.

Densitatea medie a populației în cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru variază de la 69,4 locuitori la 1 km² în raionul Șoldănești până la 129,6 locuitori la 1 km² în raionul Ialoveni și 126,7 în raionul Strășeni. În bazinul inferior al râului Răut din cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru densitatea medie a populației este puțin mai mare ca în medie pe Regiune (102,5 locuitori la 1 km²). Pe raioane administrative rurale (fără localitățile urbane) densitate variază de la 114 locuitori la km² în raionul Dubăsari, până la 60,1 locuitori la km² în raionul Șoldănești (tab. 4). Din datele prezente se poate de presupus cu gradul de valorificare a terenului este mai mare în raionul Criuleni (94,9 locuitori la km²), Telenești, Orhei, unde condițiile de relief sunt mai prielnice pentru dezvoltarea diferitor ramuri ale agriculturii.

Tabloul 6: Densitatea populației pe raioane din bazinul inferior al râului Răut, 2018

	Suprafața km ²	Suprafața ha	Numărul populației	Densitatea la 1 km ²	Suprafața ce ravine la 1 locuitor
Călărași	186,7	18670	12134	65,0	1,54
Criuleni	147,5	14750	14000	94,9	1,05
Dubăsari	30,7	3070	3500	114,0	0,88
Orhei-total	862,1	86210	78880	91,5	1,09
Orhei-oraș	20,3	2030	25485	150,2	0,08
Orhei-rural	841,8	84180	53395	63,4	1,58
Rezina	223,3	22330	12868	62,1	1,61
Șoldănești	140,0	14000	8417	60,1	1,35
Telenești-total	849,8	84980	65678	77,4	1,29
Telenești-oraș	46,8	4680	7048	183,3	0,55
Telenești-rural	803,0	80300	58631	73,0	1,37
Ungheni	189,7	18970	8471	44,7	2,24
Total	2629,8	262980	269627	102,5	0,98
urban	67,1	6710	32533	484,8	0,2

	Suprafața km ²	Suprafața ha	Numărul populației	Densitatea la 1 km ²	Suprafața ce ravine la 1 locuitor
rural	2562,7	256270	237094	92,5	1,08

Sursa: datele BNS

Un indicator mai rar utilizat în studii, dar util pentru analize este indicator de arealitate care exprimă suprafața care revine la un locuitor, în ha. După acest indicator diferențierile teritoriale sunt mult mai semnificative. Dacă în spațiul bazinului Răut la fiecare locuitor revine 0,98 ha, apoi pe raioane acest indicator variază de la 0,88 ha în raionul Dubăsari, până la 2,24 ha în raionul Ungheni (tab.6).

În studiul dat sa calculat indicatorul de arealitate pe comunele situate în bazinul râului Răut. Astfel putem evidenția coeficientul de arealitate pentru fiecare primărie din cadrul raioanelor administrative din bazinul râului. Aceste valori se caracterizată prin următoarele dimensiuni:

- raionul Călărași (7 comune) media fiind 1,54 ha la un locuitor. În celelalte primării indicatorul variază între 1,01 ha. În comuna Tibirica, pînă la 2,38 ha în comuna Dereneu;

- raionul Criuleni (6 comune) media 1,05 ha la un locuitor, cea mai mare fiind în Comuna Răsculești (1,52 ha), cea mai mică în comunele Cruglic, Jăvreni și Râscova (0,88-0,89 ha);

- raionul Dubăsari (1) cu un indicator de arealitate de 0,88 ha la un locuitor;

- raionul Orhei (25 comune din 38) cu a medie pe raion 1,08 ha la un locuitor, în timp ce primăriei municipiului Orhei îi revine 0,08 ha și 1,58 ha pentru spațiul rural. Cel mai mare indicator de arealitate îl deține în comuna Pohorniceni (3,50 ha) cea mai mica în comuna Isacova (0,86 ha), raportul fiind de 1:4;

- raionul Rezina (12 comune din 24), media indicatorului de arealitate fiind 1,61 ha la un locuitor. Cea mai mare valoare fiind înregistrată în comuna Ghiduleni (2,52 ha) cea mai mică 1,22 ha la un locuitor în comuna Meșeni;

- raionul Șoldănești (5 comune), media fiind 1,35 ha la un locuitor. Cea mai mare valoare fiind în comuna Dobrușa (2,67 ha), cea mai mică în comuna Răspopeni – 1,21 ha la fiecare locuitor;

- raionul Telenești – 31 comune (din 31) dintre care una urbană (Telenești) și 30 rurale. Indicatorul de arealitate pe raion fiind 1,37 ha la un locuitor, în același rînd 0,55 ha pentru primăria Telenești și 1,29 ha pentru spațiu rural a raionului. Cel mai mare indicator este în comuna Zgardești (3,84 ha), cea mai mica valoare fiind în comuna Coropcenii (1,01 ha), raportul fiind de 1:3,8;

- raionul Ungheni 7 comune (din 33). Media indicatorului de arealitate (pentru comunele date) fiind 2,24 ha la fiecare locuitor. Cea mai mare valoare este în comuna Năpădenii (3,30 ha), iar cea mai mică (1,03) în comuna Condratești.

Astfel pe raioane administrative disparitățile fiind de 1:2,2, pe comune această disproporție este mult mai mare de 1:3,75. În comunele cu un indicator de arealitate mic (pînă la 1,1 ha) la locuitor, gradul de utilizare a terenurilor este mult mai înaltă, pe când în comunele cea un indicator de arealitate mai mare de 2,0, gradul de utilizare a terenurilor este mai mic. În mare măsura acesta depinde de gradul de dezmembrare a reliefului și de împădurire a spațiului.

CONCLUZII

1. Localitățile cuprinse în bazinul inferior al râului Răut atestă continuități și discontinuități geodemografice în mare parte similare celor din Regiunea de Dezvoltare Centru. Majoritatea indicatorilor demografici analizați semnifică o înrăutățire considerabilă a situației demografice, procesele demografice căpătând un aspect tensionat sau chiar critic. Astfel, calculele referitoare la intrările și ieșirile de populație din ultimii 20 de ani atestă o diminuare a potențialului uman cu 10,5%;
2. Un număr mare de localități și-au pierdut continuitatea demografică, fiind sortite dispariției în timp;
3. Chiar dacă gradul de precizie crește prin raportarea indicatorilor analizați la unitățile administrativ-teritoriale comună, în unele cazuri mai multe localități mici cu structuri demografice deformate statistic defavorizează centrele de comună, situația demografică fiind extrem de critică în unele localități mici.

4. Politicile de dezvoltare aplicate în profil spațial, precum și alocarea unor resurse financiare și materiale trebuie să ia în considerație situația actuală și de perspectivă în scopul unei mai bune monitorizări și gestionări a componentei socio-demografice.

BIBLIOGRAFIA

1. Republica Moldova. Enciclopedia Moldovei. Chișinău, 2009, 730 p.
2. Дм. Кантемир. Описание Молдавии. Кишинев, 1973.
3. Formarea populației Republicii Moldova (studiu istorico-demografic). Monografie. Coord. Matei, C., Hachi, M., Sainsus, V. „Artpoligraf”, 2017, 340 p., 22 c.a. ISBN 978-9975-75-883-3.
4. Evoluția demografică a Republicii Moldova. Monografie. Coord. Matei C., Hachi M., dr. conf. univ. Ch.:ASEM, 2014, 210 p. 18 c.a.
5. <http://lex.justice.md/md/312874/> Legea cu privire la organizarea administrativ-teritorială a R. Moldova (accesat 04.10.2018).
6. <http://adrcentru.md/pageview.php?l=ro&idc=230&> Strategia de Dezvoltare Regională Centru 2016-2020
7. Anuarul Statistic al Republicii Moldova (1989-2017). Biroul Național de Statistică. Chișinău: Statistica.